

По мнению Сезанна: *La nature, pour nous hommes, est plus en profondeur qu'en surface, d'où la nécessité d'introduire dans nos vibrations de lumière, représentées par les rouges et les jaunes, une somme suffisante de bleutés pour faire sentir l'air* [3,с.63].

В шестьдесят семь лет, когда Сезанн работал над картиной за городом, недалеко от Экса, он был застигнут грозой, сильно простудился и умер через несколько дней, 22 октября 1906 г., но остались его картины, радующие глаз и воображение.

Выводы: Французские импрессионисты решительно отошли от академизма и официального искусства, они, каждый по своему, мечтали внести «нечто новое» и свое. Самые простые мотивы преобразались под их кистью, как бы открывая зрителю душу природы, ее затаенную красоту. Творчество Сезанна, одного из главных мастеров постимпрессионизма, стремившегося к созданию своего рода классического искусства, лишеного всего преходящего и мимолетного, к раскрытию неизменного величия и гармоничной уравновешенности природы, органического единства ее форм, оказало громадное влияние как на многих художников XX века, так и на целые направления изобразительного искусства, разрабатывавшие, как правило, отдельные стороны сезанновского наследия (кубизм, лучизм, так называемая симультанная живопись и др.).

Излюбленная тема Поля Сезанна – безграничная любовь к природе родного Прованса. У Сезанна был новый взгляд на живопись. Он упрощает то, что видит, и то, что пишет. Современная публика прекрасно понимает его картины, которые казались «трудными» еще в начале прошлого века. [6,с.275]

Сезанн говорил: «По моему мнению, нельзя подменить собой прошлое, можно лишь прибавить к нему новое звено».[1,с.130]. Для молодого поколения художников живопись Сезанна и была тем новым звеном, которое он прибавил к завоеваниям импрессионистов.

Источники и литература:

1. Вольнский Л. В. Зеленое дерево жизни / Л. В. Вольнский. – М. : Детская литература, 1978. – 159 с.
2. Гречаная Е. П. La Douce France / Е. П. Гречаная. – М. : Лист, 1997. – 198 с.
3. Должанская Ц. Л. Живопись, скульптура, архитектура / Ц. Л. Должанская. – Л. : Просвещение, 1970. – 150 с.
4. Gieure M. La Peinture française, 1962 / M. Gieure // По Франции / О. С. Заботкина, Е. А. Реферовская, Э. Л. Шрайбер. – Ленинград : Просвещение, 1968. – 319 с.
5. Gilles Plazy. Le gout de la Provence de Paul Cezanne, publié aux éditions du Thème «Poids plume». – С. 27.
6. Сологуб А. А. 250 тем французского языка / А. А. Сологуб. – Донецк, 2005. – 320 с.

Батенко Г.В.

УДК 008(477)

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ХІХ СТОЛІТТЯ - ПРЕДСТАВНИКИ ФРАНЦУЗЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ПВДНІ УКРАЇНИ Й ПРОЦЕС ЇХ МІФОЛОГІЗАЦІЇ

Зміни на географічній карті, що відбулися в результаті російсько-турецьких війн кінця XVIII сторіччя привернули увагу французької дипломатії. Французи відкрили для себе Росію як потужну й сильну державу, здатну перемогти Порту й, можливо, не останнім у ряді доводів на користь Росії були привілеї, які уряд Катерини II надавав іноземцям на відвоєваних землях.

Кінець XVIII століття - особливий час в історії Європи й особливий період в історії культури, коли з'явився новий тип особистості - людина, упевнена у своїй вдачі, здатна підкорити мир - авантюрист. Власно, авантюризм ставав двигуном історії, і тому, так багато яскравих особистостей залишилися на її сторінках. Серед них - люди, що дали поштовх до розвитку перших причорноморських міст - Херсона й Одеси.

Про родоначальників комерційних успіхів Одеси - знаменитих дюке де Рішельє, Йосипі де Рибасі й графі Ланжероне - написано дуже багато. Однак, поруч із ними були безліч інших людей, переважно французів, які, не зваблюючись особливо перспективами землеволодіння й землеробства, об'єднали свої зусилля у справі розвитку морської торгівлі й стали сполучною ланкою між Північним Причорномор'ям і Західною Європою.

У свій час вчені Новоросійського краю по крупничях зібрали відомості про діячів, що виявили себе в перші десятиліття нової епохи в історії регіону. Джерелами відомостей стали документи канцелярії графа Г.А.Потьомкіна-Таврійського, переписка, нотатки.

Ці матеріали дають привід говорити про двояке сприйняття французьких історичних фігур: по-перше, такі великі діячі, як дюк де Рішельє були «міфологізовані» вже сучасниками, і говорячи про них, ми зіштовхуємося із проблемою інтерпретації їхнього життя в культурній свідомості сучасної їм епохи й пізніше - у свідомості нащадків.

По-друге, багато з людей, що зробили не менше, залишилися в тіні, і відомості про них ми пізнаємо тільки завдяки старанням істориків. В одному з таких досліджень ми читаємо про події XVIII століття: "Франція давно вже стежила за берегами Чорного моря. До цього її спонукували інтереси не тільки торгівлі, але й політичні: тут французькі Бурбони в боротьбі зі споконвічними суперниками своїми, австрійськими Габсбургами, шукали підтримки. Підбурюючи проти Австрії Туреччину, Франція не випустила з уваги й її васального володіння Кримського Хана".[1, с.405] Завдяки цій обставині, ми бачимо при дворі Кримських

Ханів таких чудових французьких мандрівників, як, наприклад: Монтрей і таких консулів, як Пейсонель або барон Тотт.

Ім і деяким іншим дипломатам вдалося зібрати багато відомостей про Кримське Ханство. Вони були тут людьми авторитетними. З переходом більшості берегів у владу росіян, до французьких інтересів політичних приєднуються і торгівельні, і незабаром саме такі інтереси стають пріоритетними. Тоді Франція посилає сюди не менш обдарованих представників ділових кіл, щоб підтримувати свої державні інтереси. З них укажемо хоча б Антуана, барона де Сен-Жозефа, якого згадують часто в дослідженнях XIX ст., але зовсім забутого нині.

Історики того часу приходять до однієї об'єднуючої думки, що і французи і наш уряд бачили в розвитку торговельних взаємин більш сильний і надійний захист своїх границь від іноземних зазіхань, чим самі потужні фортеці. Провідником цієї ідеї на територіях, що становлять сучасний Південь України й став Йосип Антуан барон де Сен-Жезеф. Відомості й відгуки про нього містяться в переписці графа Л.Ф.Сегюра й Г.А.Потьомкіна -Таврійського.

Так, у листі графа Л.Ф.Сегюра в Санкт-Петербург від 15 квітня 1787 року аналізується діяльність барона Антуана й перспективи розвитку комерції й торгівлі в місті Херсоні.

Луї Филип граф де Сегюр (le Conte de Segur) (1753-1830) - чудова людина, чия діяльність має відношення до заснування Херсона й Одеси, літератор, генерал-лейтенант французької служби. Він брав участь із Лафайетом у війні за незалежність Сполучених Штатів Америки, потім був посланником при Імператриці Катерині II, в 1787 році він повернувся у Францію, де перебував на посаді державного радника. Наприкінці своєї кар'єри, пройшовши через події Великої Французької революції й Реставрації, Сегюр став пером Франції.

У цитуемому листі до Потьомкіна граф де Сегюр відзначає ділову хватку пана Йосипа Антуана барона де Сен-Жезефа, який помітив і оцінив географічне розташування міста Херсона, і в 1783 році розпочав торгівлю й комерцію на Півдні України. Вірність оцінок графа де Сегюра була підтверджена подальшим ходом подій. В 1805 році побачила світ книга барона Антуана, що узагальнила його досвід торгівлі й навігації в Північному Причорномор'ї й надовго стала своєрідним довідником : "Историчне есе про комерцію й суднопластво на Чорному морі або подорож і вживання заходів для встановлення комерційних і морських взаємин між портами Чорного й Середземного морів. Париж. 1805." (Essai historique sur le commerce et la navigation de la mer Noire ou voyage et entreprises pour etablir des rapports commerciaux et maritimes entre les ports de la mer Noire et ceux de la Mediterranee. Paris. 1805.)

Про діяльності барона Антуана згадує й О.И.Дружиніна у своїй праці "Північне Причорномор'я. 1775-1800", де цитує й книгу Антуана: " Незабаром після заснування Херсона до Росії прибув французький неогоціант барон Антуан для встановлення торговельних зв'язків між Росією й Францією по Чорному морю. У докладній доповіді, представленій російському уряду в 1781 році, Антуан пропонував надати право іноземним судам всіх націй "споряджати свої судна під російським прапором, - єдиним прапором, що Порту допускає, поряд зі своїм власним у Чорне море". [2, с.88]

Мабуть, барон Антуан, замічений російськими істориками - одна з небагатьох фігур, що перебували, так сказати, на поверхні історичного процесу. Разом з тим, його оточення й заступники становлять певний інтерес для сучасних істориків. Французький неогоціант - своєрідна сполучна ланка між живим, вируючим життям Херсона й Одеси, від якого мало що збереглося, і видатними діячами XIX століття, яких офіційна історія розташувала поза побутовим контекстом. Деякі з них, як знаменитий де Рибас, Ланжерон - стали частиною суспільної міфології. Відмінність від живих прототипів зафіксована навіть у мові й правилах правопису: у назві вулиці Дерibasівській частка "де" зрослась із фамільним ім'ям, однак, у назві Ришельєвського ліцею вона ж зникла. Словосполучення "duc de Richeleu", що народилося зі змішання французького з російським, і вже незабаром стало вимовлятися як "Дюк Ришельє", причому "Дюк" було словом змінюваним, як і всяке російське ім'я. Остаточним етапом стало відпадання прізвища Ришельє й народження просто "Дюка" як символу Одеси, що й відбиває сучасну назву кінофестивалю "Золотий Дюк".

Мифологізованість фігури де Ришельє пояснює й те, що він поступово як історична особа злилася у свідомості одеситів з пам'ятником, що височить над Потьомкинськими сходами. Більше того, цей "Дюк" на картині сучасного одеського художника Люсьєна Дюльфана (незважаючи на французьке ім'я - єврея) заміняє собою ставши нам звичний у постперестроечний час мотив зняття пам'ятника Леніну або спогади про революційних "бісів", що скидали пам'ятники руських царів. Люсьєн Дюльфан фактично використовує гру зі сформованою знаковою системою, дуже одеською за своїми культурними коріннями.

Чи не є це кращим доказом існування одеської "суспільної міфології"? І чи не можемо ми припустити, що крім "Дерibasа" і "Дюка" у ній було багато й інших персонажів?

Дуже багато хто з тих, хто з'являвся на чорноморських обрях Російської імперії в 1780-х роках, дивно сполучили в собі риси відспіваних авантюристів і неординарно мислячих державних діячів. Так, наприклад, Франсиско де Миранда, герой національно-визвольної боротьби латиноамериканських колоній, венесуелець, що виявив себе у війні за незалежність Сполучених Штатів Америки, чий монумент височіє на одній із центральних площ Філадельфії, прибувши наприкінці вересня 1786 року в Херсон, став відомий тут як граф де Миранда, хоча титул йому був присвоєний інтернуцієм Священної Римської імперії при Стамбульському дворі. І хоча на той момент де Миранда був розжалуваним і потрапив під військовий суд, як офіцер іспанської служби, у Кременчуці він зшив собі костюм, "мундир, що нагадував, іспанського полковника", у якому й став перед руським двором, із приводу чого вибухнув цілий скандал за участю іспанського посланника й представників французьких і неаполітанських Бурбонів - Сегюра й Серракаприоли. Чи потрібно говорити про те, якого роду були менш знамениті графи й барони, які

приїздили в Херсон, а пізніше - в Одесу. Однак подібні вчинки не заважали успіху справ і інтриг. Той же граф де Сегюр дав прекрасний рекомендаційний лист графу де Миранді до неаполітанського посланника при від'їзді з Росії. Для нас же фігура Миранди цікава тим, що він залишив численні щоденники й документи, здатні пролити світло на загальну ситуацію в Херсоні й на Півдні Росії в 1786 - 1787 роках.

Історик А.О.Скальковский у роботі "Херсон з 1774 до 1794 року" указував, що в цей період населення міста становили 20 тисяч цивільних осіб і 24 тисячі військових, тому фактично все керівництво містом лежало на військовій владі.[3, с.23] Погляду прибулого в місто Миранди відкрилися не тільки хатини будівельників і військові бараки. Як свідчать його щоденники, у Херсоні вже було тоді близько 1200 кам'яних будинків.[4, с.58,8.]

Разом з тим, місто вже мало досить сформоване соціальне середовище. Знайомства Миранди дозволяють судити про нього досить повно, і, як не дивно, багато чого проясняють у питанні про місце французів і французької культури тут. Перший його херсонський приятель - французький негодіант Ру, з яким Миранда потрапив у карантин, тільки-но ступивши у володіння Російської імперії. Він здружився з Андрієм Івановичем В'яземським, батьком майбутнього знаменитого російського поета, у бібліотеці якого зберігалися праці практично всіх знаменитих французьких просвітителів. Миранда згадує книги Вольтера, Руссо, Д'Аламбера, Гельвеція, Дідро, Лафонтена, Буало, Мармонтеля, Монтеня й інших. А.І.В'яземський являв собою коло освічених російських дворян тієї епохи, коли навіть імператриця Катерина II заговарувала із французькими енциклопедистами. І чи потрібно говорити, що мовою спілкування в цьому колі була французька.

Але захоплення французькими книгами не переходило в захоплення французами, тим більше в колі людей, що "роблять політику". Стан майже перманентної війни з Туреччиною змушував таких російських державних діячів як віце-канцлер І.А.Остерман або граф А.А.Безбородько побоюватися французької дипломатії, що мала давні зносини з Портою й підозрювати практично кожного француза, що прибував на південні землі, у подвійній грі. Тому, коли Миранді треба було ввійти в довіру до князя Потьомкіна, він повністю "розділяв" його антифранцузькі настрої. Потьомкін же "критично озивався про зовнішню політику Франції, запекло лаяв французів за інтриги й підступність, скаржився на їхню невдячність стосовно Росії".[4, с.68] Можливо, з англійцями Миранда лаяв французів. Два лондонці - Стівен Сейр і Семюель Огден обговорювали це в 1789 році: "Його (Миранди - Г.Б.) упередження проти французької нації і її вдачі всі ті ж".[5, с.316] Характерно, що тут згадується нація і її вдача, тобто, фактично, образ народу, що запам'ятовується його сусідами, етнографічний образ. Але французьке Просвітництво з етнографічним "середнім французом", здавалося, не ототожнюється.

Миранда не лицемірив, підтакуючи Потьомкіну, так само, як не лицемірив, захоплюючись французькими зібраннями В'яземського. Сама французька культура століття Просвітництва несла в собі заряд відомого загальнолюдського звучання, була підготовлена до функціонування в якості космополітичного культурного надбання. Це зокрема пояснює й протиріччя в сприйнятті Франції й французьких енциклопедистів самою імператрицею Катериною II. "Заради приємного перепроводження часу придворна знать перекладала в салонах на російську мову окремі статті з Енциклопедії, а також останній твір Мармонтеля "Велизарій", що викликав у Франції різкі нападки з боку королівської влади". [7,с.37] Разом з тим, "однією з головних причин загравання імператриці із французькими просвітителями була спроба звернути на свою сторону людей, які мали величезний вплив на суспільну думку в Західній Європі". [5,с.159] Таким чином, уже в цей період формувалося співвіднесення понять "французьке" і "модне", хоча ця "мода" ще не була формально-побутовою, а несла в собі політичний зміст. Але фактор "залучення до Європи" вже міцно асоціювався з фактором залучення до французької культури, що у своєму просвітницькому варіанті, як говорилося вище, несла в собі заряд космополітизму.

Дана ситуація може багато чого пояснити в біографіях французів, що приїхали в нові міста й розгорнули в них свою діяльність, таких як Антуан барон де Сен-Жозеф.

Його діяльність, як і діяльність багатьох інших французьких негодіантів почалася зі звертання до графа де Сегюра, якому він представив проект розвитку морської торгівлі між Марселем і Херсоном. [6, с.156-165] Проект зрештою одержав схвалення князя Потьомкіна, який був хазяїном практично всіх відвойованих у Туреччини й приєднаних до Росії територій.

Потьомкін "мав на увазі пожвавити новонароджений Херсон торгівлею, але він підозрював якісь політичні цілі французької компанії. Секретними ордерами місцевому Херсонському й Севастопольському начальству він повелів зірко стежити за підозрілими особами, якими були Антуан з компанією." [6, с.156]

Крім французьких торговельних контор в Херсоні були засновані: польська - Заблоцького, Константинопольська - Фродинга, австрійська - Фабри й контора російського купця Масляникова.

Як адміністратор, Потьомкін піклувався про відсутність монополій. Однак таємне спостереження за іноземцями носило чисто політичний характер: "Межа таємного догляду була прийнята по секретному повідомленню про намір деяких іноземних персон винищити будівництво, що розвивається, Чорноморського флоту."

У таких умовах Антуану необхідно було підвести міцну ідеологічну базу під проект, і він писав: "Я ґрунтую своє припущення на характері двох народів. Торговельні інтереси, які зближать їх, вплинуть і на добробут їх. Давно існують перешкоди, які, може бути, шкодять більше росіянам, ніж нам, тому що яку вигоду одержують вони, продаючи нам і купуючи в нас через треті руки? (турки й англійці) Марсель, 11.01.1786." [6, с.157]

Результатом здійснення проекту був швидкий розвиток торгівлі. В 1785 році з Херсона в Марсель прийшло 12 судів, з них - 11 судів Антуана. Фактично він став монополістом торговельних перевезень Херсон - Марсель.

Міфологізація фігур французьких діячів у суспільній свідомості жителів регіону була типовим, однак, не обов'язковим явищем. Існує безліч імен, що майже залишилися без "шарму міфологізації", і нині відомих лише вузькому колу істориків. Назвемо, як приклад ім'я - барон Франц Тотт (1733-1797).

Інженер і письменник, що перебував на французькій службі. Вивчивши турецькі справи, представив декілька проєктів про союз Франції з Кримським Ханом і для виконання їх був посланий у Бахчисарай в 1769 р. Війна між Росією й Португою змусила барона Тотта покинути Крим. Він відправився в Константинополь, де зробив Порті важливі послуги для модернізації турецької артилерії й взагалі турецьких військ. Коли в 1770 р. російський флот загрожував з Архіпелагу Константинополю, барон Тотт вжив діяльних заходів до посилення укріплень у Дарданелльській протоці й берегових батареях. Але не дивлячись на його заслуги, не одержав належної оцінки своїм діям і в 1776 р. покинув Туреччину. Багато подорожував по Сходу, результати своїх подорожей і спостережень залишив у вигляді дуже популярного в XIX столітті добутку "Memoires sur les turcs et tartares, 1784". В 1781 р. був підвищений у бригадні генерали, але в 1790 р. був вигнаний із Франції як аристократ.

Отже, сучасна багатокультурність південноукраїнського регіону почала формуватися з перших днів освоєння краю, як складна структура. Сьогодні ми маємо можливість простежити процес поступового культурного розвитку краю, об'єднавши культурні тенденції, економічні показники, простеживши демографічний рух представників різних народів. Констатуючи особливість, характерну для південних міст сучасної України, ми стверджуємо, що це відбулося завдяки взаємовпливу, взаємозбагаченню місцевої слов'янської та європейських культур.

Джерела та література:

1. Юрченко П. Чотири епохи в житті міста Феодосії. Рукопис колишнього австрійського консула Фелікса Логарье / П. Юрченко // Записки ООИД. – 1889. – Т. 15.
2. Дружиніна О. І. Північне Причорномор'я. 1775-1800 / О. І. Дружиніна. – М. : Наука, 1970. – 382 с.
3. Скальковский А. А. Херсон с 1774 до 1794 год / А. А. Скальковский. – СПб., 1836.
4. Альперович М. С. Франсиско де Миранда в России / М. С. Альперович. – М. : Наука, 1986. – 352 с.
5. Алпатов М. А. Записки Сегюра (1785-1789) / М. А. Алпатов // ННИ. – 1980. – № 6. – С. 159.
6. Записки ООИД. – 1883. – Т. 13.
7. Штранге М. М. Историко-статистический опыт о торговых и промышленных силах Одессы / М. М. Штранге. – Одеса : Городская Типография, 1839. – 88 с.
8. Державний Архів Одеської області. – Ф. 174. – Оп. 1 : Скальковский Аполлон Александрович. – Д. 1.

Денисенко А.В.

УДК 130.2

АКСИОЛОГОЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО КУЛЬТУРЫ

ГЕНЗИС ПОНИМАНИЯ КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ. С течением времени понимание культурной сферы и самого термина «культура» изменялось. И сегодня мы вкладываем в это слово иное значение, нежели, к примеру, во времена античности. «В XX веке понятие «культура» стало предельно многозначным, утратив всякую содержательную определенность. Недаром по разным подсчетам на сегодняшний день одних определенных культуры от 250 до 400 с лишним» [1. 68 с.]. Что есть культура сама по себе? Что заставляет человека совершать действия, которые позже и воспринимаются как культура? Чьей рукой были засеяны сады культур человечества? И в чём же, наконец, суть тонкой оболочки второй природы, что подобно коже яблока скрывает динамическую мякоть народов от пытливого взгляда исследователя?

Точкой отсчёта исторического пути становления категории культуры часто считаются слова Цицерона «Cultura animi philosophia est» - «Философия - это возделывание души». Именно Цицерон впервые употребил слово Cultura в переносном значении, как метафору. Приложив «сельскохозяйственное значение» слова cultura к человеческой душе, он сформулировал понятие которое, видоизменяясь и наполняясь новым содержанием, дошло до наших дней. «Как плодоносное поле без возделывания не дает урожая, так и душа. Возделывание души (cultura animi) - философия: она выпалывает в душе пороки, приготавливает душу к принятию посева и ввергает ей только те семена, которые, вызрев, приносят обильный урожай» [15. 252 с.]. Академик Степанов утверждает, что с именем Цицерона связывается «формирование концепта культура в римской духовной жизни» [8. 14 с.].

На сегодняшний день общественным сознанием «культура» воспринимается как воспитание и образование. В контексте воспитания и образования «культура» воспринимается как нечто дополняющее, а иногда и исправляющее человеческую природу и даже противостоящее ей. Образование и воспитание составляют содержание культуры всех народов, сохраняющих культурную преемственность и традиции как форму коллективного опыта. Однако в этом случае контекст понятия «культуры» искажается. Не принимается во внимание сакральная составляющая понятия «культура» - поклонение, почитание, культ. «В древности человек постоянно находился в окружении богов: он встречался с ними в поле и в роще, в зелени деревьев, в тенистых гротах и речных заводях, но боги жили и в городе, и в доме человека, они оберегали городские законы и безопасность граждан. Не случайно известный эллинист Макс Поленц